

दुधाळ जनावरांचे लसीकरण

जनावरांना रोगांपासून मुक्त ठेवण्यासाठी योग्य प्रकारे लसीकरण केले, तरच आपली जनावरे सुरक्षित राहतील, त्यासाठी पशुवैद्यकाच्या सल्ल्यानुसार शिफारशीत वेळेमध्येच लसीकरण करणे फायदेशीर ठरते.

जनावरांना पशुतज्जांकडून वेळीच लसीकरण करून घ्यावे. जनावरांच्या आहारा बरोबरीने त्यांच्या आरोग्याची काळजी अत्यंत महत्त्वाची असते. जनावरांमध्ये लाळ खुरकूत, घटसर्प, फन्या इत्यादी रोग प्रामुख्याने दिसून येतात. या रोगामुळे होणाऱ्या जनावरांचा मृत्यू आणि शेतकऱ्यांचे होणारे आर्थिक नुकसान यांचा विचार करता जनावरांना प्रतिबंधात्मक लसीकरण हे या रोगांना रोखण्यासाठी उपयुक्त ठरू शकते.

१) लाळ खुरकूत:

हा रोग साधारणत: फेब्रुवारी, मार्च महिन्यात आढळतो. देशी आणि संकरित जनावरे या रोगामुळे प्रभावित होतात. विशेषत: संकरित आणि लहान जनावरांमध्ये हा रोग अत्यंत तीव्रतेने आढळतो. प्रतिबंधात्मक उपाय म्हणून व रोगावरील लस ही लहान जनावरांमध्ये प्रथमत: सहा ते आठव्या आठवड्यात देण्यात येते व पुढील लसीकरण यानंतर दरवर्षी द्यायचे असते, ज्या भागात लाळ खुरकूत हा रोग सातत्याने आढळतो अशा भागात हे लसीकरण वर्षोत दोनदा देण्यात येते आणि ते साधारणत: सप्टेंबर आणि मार्च या महिन्यात करायचे असते.

२) घटसर्प:

घटसर्प हा रोग मोठ्या जनावरांसोबत शेळ्या-मेंद्यांतही आढळतो. विशेषत: पावसाळ्यात होणारा हा रोग हवामानातील तीव्र बदलांमुळे किंवा लांबच्या प्रवासाअंती येणाऱ्या त्रासामुळे उद्भवतो. या रोगाची लागण झालेल्या जनावरांच्या दगावण्याचे प्रमाण हे अधिक असते. यामुळे या रोगावरील प्रतिबंधात्मक उपाय म्हणून लसीकरण राबवण्यात येते. सर्वच वयोगटांतील जनावरांमध्ये हे लसीकरण करण्यात येते. हे लसीकरण दरवर्षी पावसाळ्याआधी मे किंवा जून महिन्यात करावे. सातत्याने घटसर्प हा रोग आढळणाऱ्या भागात हे लसीकरण वर्षातून दोन वेळेस घेण्यात येते.

३) फन्या:

हा रोग मोठी जनावरे आणि शेळ्या-मेंद्यांना देखील होतो. ६ ते २४ महिन्यांची चांगल्या वाढीतील लहान जनावरे या रोगाने आजारी पडतात. फन्या हा रोग साधारणत: पावसाळ्यात आढळते. जनावरांमध्ये प्राणघातक असणाऱ्या या रोगापासून बचावाकरिता या रोगावरील प्रतिबंधक लस ही पावसाळा सुरु होण्याआधी देण्यात येते. या रोगाचा प्रादुर्भाव असणाऱ्या ठिकाणी ही

प्रकाशन

महाराष्ट्र पशु व मत्त्य विज्ञान विद्यापीठ, नागपूर, संशोधन अनुदान अंतर्गत

लस सर्व वयोगटातील जनावरांना देण्यात येते. प्रथम लसीकरणानंतर सहा महिन्यांनी आणि त्यानंतर दरवर्षी या प्रकारे ही लस देण्यात येते.

४) काळपुळी:

हा रोग प्राण्यांमधील अत्यंत घातक रोग आहे. या रोगासाठी लसीकरण हे फेब्रुवारी ते मे महिन्यात करून घ्यावे. कारण साधारणत: पावसाळ्याच्या सुरुवातीस या रोगांची लागण होते. सर्व वयोगटातील जनावरांना ही लस देण्यात येते. दरवर्षी याच कालावधीत ही लस पुन्हा देण्यात येते.

लसीकरणादरम्यान घ्यावयाची काळजी:

- १) लसीकरण थंड वेळी म्हणजे सकाळी लवकर किंवा संध्याकाळी करावे. भर दुपारी खूप उन्हात लसीकरण करू नये. लसीची अंतिम मुदत तपासून घ्यावी.
- २) लसीकरण करण्यापूर्वी जनावरांना जंतनिर्मूलनासाठीची औषधे द्यावीत, त्यामुळे परोपजीवींमुळे जनावरांना येणारा ताण कमी होतो व लसीची परिणामकारकता वाढते.
- ३) लसीकरण करण्यासाठी पशुवैद्यकाची मदत घ्यावी. पुरेशी माहिती नसताना स्वतःहून लसीकरण करू नये, त्यामुळे जनावरात कायमस्वरूपी दोष निर्माण होणे किंवा जनावर निकामी होण्याची शक्यता असते.
- ४) लसीकरण करायच्या आधी जनावराला नीट ताणविरहित करावे. खूप लांबचा प्रवास किंवा अधिक काम यामुळे ताण येऊ शकतो.
- ५) आजारी जनावराला लसीकरण करू नये. आजार कमी होण्यासाठी उपचार करून जनावर नीट झाल्यावरच लसीकरण करावे, तसेच गाभण असलेल्या जनावरांना गाभण काळाच्या शेवटच्या काळात लसीकरण करू नये.
- ६) लसीकरण करण्याच्या आधी जनावराला पाणी पाजावे.
- ७) लसीकरण केल्यानंतर गुलाचे पाणी दुसऱ्या दिवशी एकदा पाजावे. लसीकरणानंतर जनावराला लगेच कामाला लावू नये.
- ८) लसीकरणाच्या वेळा शक्यतो काटेकोरपणे पाळाव्यात. लसीकरण हे रोगाच्या प्रादुर्भावापूर्वी किमान एक ते दीड महिना आधी करणे गरजेचे असते; कारण रोगप्रतिकारशक्ती निर्माण होण्याकरिता किमान एकवीस दिवसांचा कालावधी लागतो. आजारांच्या वेळेनुसार लसीकरणाची आखणी करता येते व एक कॅलेंडर तयार करता येते.
- ९) लसीकरणाची नोंद ठेवावी, त्यामुळे पुढील लसीकरण किंवा जंताचे औषध द्यायची वेळ नीट लक्षात राहू शकते.
- १०) एका गावात किमान ८० टक्के लसीकरण पूर्ण झाले पाहिजे.
- ११) लसीकरणाबाबत गावातील इतर पशुपालकांना माहिती, तसेच प्रोत्साहन द्यावे, जेणेकरून आपले पशुधन वेगवेगळ्या संसर्गजन्य आजारांना बळी पडणार नाही.
- १२) प्रत्येक रोगाकरिता वेगवेगळी लस असते, त्यामुळे एका प्रकारच्या लसीमुळे सर्व रोगांचा प्रतिबंध होतो असे नाही. काही लसींना दुसऱ्या मात्रेची गरज असते.
- १३) पशुवैद्यकाच्या सल्ल्याने नियमितपणे दुधाळ जनावरांचे लसीकरण करून रोगांचा प्रतिबंध करावा.

* मार्गदर्शक *

 www.mafsu.in

 www.knpcvs.in

कर्नल ग्रा. (डॉ.) ए. एम. पातुरकर
मा. कुलगुरु, मपमविवि, नागपुर

डॉ. एस. व्ही. उपाध्ये
अधिष्ठाता, पशुविज्ञान विद्याशाखा,
मपमविवि, नागपुर

डॉ. एन. व्ही. कुरकुरे
संचालक संशोधन,
मपमविवि, नागपुर

डॉ. ए. यु. भिकाने
संचालक विस्तार शिक्षण,
मपमविवि, नागपुर

डॉ. व्ही. डी. आहेर
सहयोगी अधिष्ठाता
क्रांनापापवैम, शिरवळ, जि. सातारा

* संकलन *

डॉ. स्मिता आर. कोलहे
संशोधन प्रकल्प प्रमुख, पशुवैद्यकीय व पशुसंवर्धन विस्तार शिक्षण विभाग
क्रांनापापवैम, शिरवळ, जि. सातारा